

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІНСТИТУТУ ЗАЙНЯТОСТІ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Виклики ХХІ ст., пов'язані із глобалізацією світових економічних процесів, вимагають подолання обмежень вузькопрагматичних національних стратегій. Враховуючи той факт, що стратегія має бути точною картиною співвідношення цілей та ресурсів/обмежень, у наш час слід об'єктивно аналізувати межі та можливості біосфери і космосу, технічного та індустріального прогресу, а також людини. Якщо ХХ ст. вивело людство на нову орбіту й надало системі життєдіяльності потенціали технологічного, енергетичного й інформаційного характеру, то початок ХХІ ст. диктує необхідність розвитку та вдосконалення способів людського співіснування, насамперед, у сфері соціально-трудова відносин. Проблеми соціально-економічної трансформації в епоху глобалізації успішно аналізуються та вирішуються у межах інституціональної економіки з її різновидами неінституціоналізму та еволюційною економікою.

Сфера соціально-трудова відносин в Україні є головним об'єктом інституційних перетворень і стрижнем економічних реформ, адже формальний відхід від централізованого планування та державної власності, інші "псевдоперетворення", не виправдали високого рівня очікувань населення та європейських наднаціональних структур щодо оптимізації соціальної сфери.

Стратегічним пріоритетом економічно-інституційних перетворень для України є євроатлантичний вибір і саме тому глибока перебудова соціальної сфери, оптимізація політики доходів, реформування системи оплати праці, подолання штучного заниження вартості робочої сили, вирішення проблеми зайнятості визначаються як головні. У зв'язку із цим, беззаперечно визначною є роль інституцій, а особливо у країні, де до цього часу зберігається своєрідний "інституційний вакуум", завдяки чому мінімізуються цілі та стимули для продуктивної поведінки більшості громадян та організацій у сфері соціально-трудова відносин.

Економічні аспекти взаємодії між інституційними одиницями у системі соціально-трудових відносин, потребують аналізу індивідуальних поглядів людей, а правові, організаційні та інші відносини розглядаються як наслідок безпосередньої взаємодії індивідів. Ключовим завданням щодо формування нової інституційної структури сфери соціально-трудових відносин є становлення нової системи коопераційних зв'язків, адже однією з найбільш важливих функцій інститутів є скорочення трансакційних витрат. Логіка подібного твердження для наших умов ґрунтується на тому, що процеси руйнування старої інституційної структури та відбудова нової виявилися значно розірваними у часі. У результаті стало помітним значне зростання трансакційних витрат з мультиплікативним ефектом, що скоротило рентабельність господарюючих суб'єктів. Висока собівартість трансакційних послуг у цей період визначалася такими факторами, як відсутність інфраструктури для посередницького сектора, потреба у створенні баз даних та низький рівень функціонування моделі: винахід – інновація – дифузія нових технологій. Високі внутрішні ризики, незначний масштаб, нерегулярність угод, високий ступінь впливу зовнішніх чинників ризику, дефіцит професійних кадрів тощо призвели до неефективності та примітивізації трансакційних послуг. Розвиток сфери послуг з надання простих поточних послуг, які не вимагають значних витрат, інформаційної та організаційної інфраструктури є стратегічним завданням трансформаційного процесу інституційного середовища в Україні. Вирішення цього завдання сприятиме оптимізації сфери зайнятості та скороченню безробіття, що є пріоритетною сферою урядових програм внутрішнього і зовнішнього векторів.

Концептуально інституціоналізм виходить з принципу організацій, коли індивідуальні інтереси людей становлять частку структурних утворень і відзеркалюються у вигляді певного статусу з відповідними правами та обов'язками. Інститут виступає способом узгодження частини та цілого таким чином, що кожна частина (група) має риси системи та організаційну самостійність, яка не пов'язана адміністративною підпорядкованістю і є самостійною у господарюванні, відтворенні продукту. Рівень розвитку саме такого роду інститутів визначає ступінь обтяжливості здійснення політики зайнятості з боку держави, її статусну основу та авторитет у суспільстві.

Базисну основу вдосконалення та розвитку сфери трансакційних послуг на сучасному етапі, безперечно, становить інтелектуальний капітал, який сприяє утворенню надприбутків. Так, у розвинених країнах на нові знання, втілені в інформаційному продукті, припадає близько 90% приросту ВВП. Прогнозована ситуація щодо можливого зниження темпів економічного зростання в Україні, а також зайнятості, може бути амортизованою з боку держави, шляхом розробки та впровадження довгострокових програм розвитку сфери трансакційних послуг. У даному руслі, важливе значення мають дії держави щодо максимального використання переваг глобалізаційних процесів, насамперед у вигляді залучення інвестицій, нових технологій тощо.

У цілому, досягнення соціального та економічного ідеалу у вигляді повної зайнятості на сьогодні є неможливим виключно у межах замкненої національної економіки, а все більше залежить від спільних дій багатьох країн. Однак, при цьому існують певні загрози. Так, повна ізоляція від процесів глобалізації, як і політика суцільної відкритості національної економіки, дає приблизно однакові незадовільні результати. Слід пам'ятати про те, що глобальна економіка базується на знаннях (knowledge-based) і ставить якість людського капіталу у центр економічної (human-centered) й екологічно свідомої (environmentally-conscious) політики. Саме конкурентоспроможність країни у цьому новому глобальному середовищі робить країну привабливою у середньо- та довгостроковому аспекті для глобальних інвесторів.

За показниками конкурентоспроможності, визначених на щорічному Світовому економічному форумі у Давосі, Україна посідає 86-те місце зі 104 країн. У багатьох країнах (США, Великобританія, Сінгапур, Тайвань, Австралія, Нова Зеландія, Канада), котрі посідають перші місця у таблиці найбільш конкурентоспроможних та інвестиційно привабливих, протягом останніх 10–15 років активно впроваджувалася, на сьогодні – повністю інкорпорована у систему державної політики, т. зв. парадигма знань. За висновками все того ж давоського форуму Україна досить високо оцінюється за рівнем продукування технологічних ідей, якості науково-дослідної бази, освіти у точних науках, однак, забезпечення можливості практичної "капіталізації" цих переваг перебуває на надто низькому рівні.

Отже, серед трансформаційних тенденцій інституту зайнятості у сфері соціально-трудових відносин в Україні, а також аспектів його оптимізації, слід виокремити наступні.

По-перше, на сучасному етапі домінуючою є ознака поділу економічного світу на регіони, які ініціюють глобалізацію і є її генераторами, та регіони, які втягуються у глобалізаційні процеси, або глобалізуються.

По-друге, використання переваг глобалізації регіонами, які глобалізуються пов'язане з імпортом технологій від носіїв глобалізації, а також імпортом інститутів.

По-третє, імпорт технологій та інститутів породжують на початковому етапі проблему адаптації та витрат, що у міру засвоєння та імплантації створює компенсаційний ефект у проекції на мінімізацію трансакційних витрат.

По-четверте, зростання позитивного впливу глобалізаційного процесу, вираженого у вищенаведених ознаках, позначається на розширенні сфери послуг та на підвищенні якості надання послуг, а найголовніше – у зростанні зайнятості в сегменті висококваліфікованої праці.

Таким чином, сфера соціально-трудових відносин є важливим елементом структурної трансформації економіки України на шляху до постіндустріального суспільства і нової сервісно-інформаційної економіки.